

Impulsief gedrag in het basisonderwijs

“Ork, ork, ork, soep eet je met een ...”

door Mechteld Visser en Edith Das-Smaal

Leerkrachten in het basisonderwijs vinden hun leerlingen impulsiever dan de lotgenootjes van vroeger. Uit onderzoek blijkt dat leerkrachten onderscheid maken tussen twee soorten van impulsiviteit, een sociale vorm en een vorm die te maken heeft met de werkhouding van een kind. Deze soorten van impulsiviteit gaan elk gepaard met een andere manier van informatieverwerking. Zo hebben sociaal impulsieve leerlingen problemen met het onderdrukken van foute reacties, terwijl cognitief impulsieve leerlingen een wat lager tempo aanhouden.

Leerkrachten van het basisonderwijs vinden hun leerlingen impulsiever dan vroeger. (foto: Studio André Ruigrok)

Sinds zes jaar loopt aan de Vrije Universiteit een project naar aandachts- en impulsiviteitsproblemen in het basisonderwijs. Een van de deelonderzoeken betreft een studie naar impulsiviteit. Een aantal leerkrachten moesten hun impulsiefste leerlingen in gedachten nemen en daar de meest kenmerkende gedragingen van opschrijven. Vervolgens beoordeelde een andere groep leerkrachten deze gedragingen op hun kenmerkendheid voor impulsiviteit. De gedragingen die daarbij het hoogst scoorden, vormden de basis voor een vragenlijst.

Hyper-reactiviteit

Leerkrachten bleken onderscheid te maken tussen twee vormen van impulsiviteit, een sociale vorm en een cognitieve vorm. *Sociale impulsiviteit* valt op te vatten als hyper-reactiviteit en treedt voornamelijk op in sociale situaties. Kinderen die sociaal impulsief zijn, reageren op alle gebeurtenissen in de klas: geluiden, dingen die ze zien, vragen die niet voor hen bedoeld zijn. Een typische klassituatie waar sociale impulsiviteit naar voren komt is het kringgesprek.

Cognitieve impulsiviteit heeft meer te maken met hoe kinderen een taak uitvoeren; denken ze na voordat ze aan een taak beginnen, luisteren ze naar de uitleg, kijken ze hun werk na voordat ze het inleveren, kunnen ze zelfstandig aan een opdracht werken. Onderwijssituaties bij uitstek zijn hier het werken aan zelfstandige opdrachten, het geven van instructie en het afnemen van tests.

Beide vormen van impulsiviteit komen vaak samen voor. Kinderen die erg sociaal impulsief zijn, zijn vaak ook erg cognitief impulsief. Het gaat echter niet altijd samen, en de groepen vertonen ook duidelijke verschillen. Zo zijn er meer jongens dan meisjes sociaal impulsief (zeventig versus dertig procent), terwijl voor de cognitief impulsieven de verhouding jongens/meisjes ongeveer gelijk is. Verder

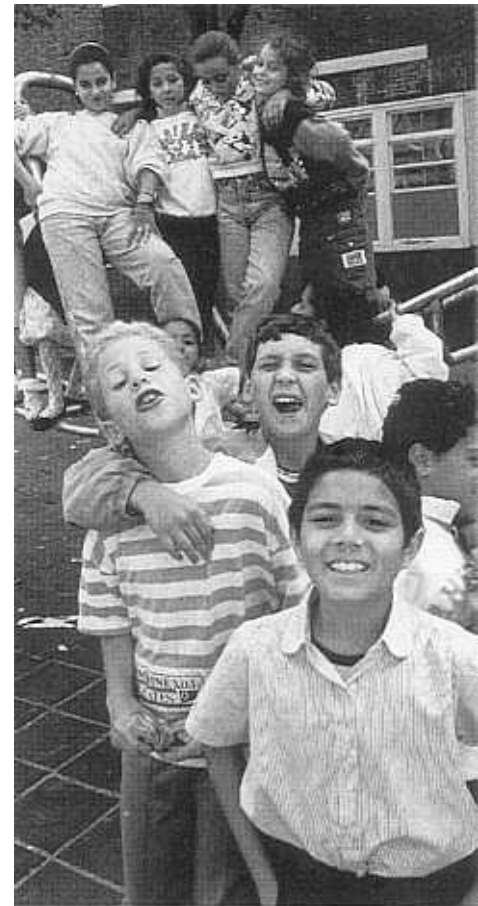
zijn cognitief impulsieve kinderen gemiddeld drie maanden ouder dan niet-cognitief impulsieve kinderen. Ook presteren ze iets slechter op verbale en performale IQ-testen. Deze kenmerken gelden niet voor de sociaal impulsieven.

Informatieverwerking

Het onderzoek onderscheidde zes aspecten van informatieverwerking; aspecten die vooral belangrijk zijn voor het functioneren op school.

- Past het kind zijn snelheid aan bij een complexe taak, of gaat het meer fouten maken?
- Maakt het kind gebruik van feedback; van informatie over de juistheid van antwoorden?
- Hoe bekijkt een kind een plaatje? Analytisch, let het alleen op het grote geheel of kijkt het ook naar onopvallende details?
- Is het kind in staat om het meest voor de hand liggende maar foute antwoord te onderdrukken?
- Gaat het kind systematisch te werk bij het oplossen van een probleem?
- Is het kind in staat om te gaan met tijd; kan het kind goed *timen*?

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat impulsieve kinderen nauwelijks verschillen van niet-impulsieve kinderen in de manier waarop ze informatie verwerken. Dat betekent niet dat er geen verschillen zijn. Kinderen die cognitief impulsief zijn, reageren bijvoorbeeld ietwat traag. Dat is eigenlijk tegenovergesteld aan wat je zou verwachten. Echter uit ons onderzoek blijkt dat op eenvoudige computertaakjes cognitief impulsieve kinderen juist trager zijn, vooral als de motivatie afneemt. Een ander verschil is dat sociaal impulsieve kinderen meer moeite hebben met het onderdrukken van reacties die eigenlijk niet ter zake doen. Zie bijvoorbeeld het kinderrijmpje:
*ork, ork, ork,
soep eet je met een ...*

Het voor de hand liggende maar foute antwoord is *vork*. Uit het onderzoek blijkt dat alle kinderen in eerste instantie moeite hebben met het onderdrukken van het foute antwoord. Het onderzoek onthult echter ook dat niet-impulsieve kinderen een direct daarop volgende keer minder snel dit foute antwoord geven. Het foute antwoord blijft nog een tijdje onderdrukt. Bij sociaal impulsieven ligt dat anders. Zij moeten de volgende keer weer evenveel moeite doen om dit foute antwoord te onderdrukken. Het lijkt erop dat ze - wat dit betreft - minder leren van de ervaring.

Motivatie

Cognitief impulsieven blijken trager te zijn, vooral onder omstandigheden waarin de motivatie om een taak te volbrengen afneemt. Wanneer leerkrachten 'motiverende' omstandigheden kweken, dan kun je de leerprestaties van deze kinderen vergroten. Je kunt daarbij denken aan kortere werkperiodes of het werken met een computer.

Sociaal impulsieven lijken meer moeite te hebben met het onderdrukken van uitgelokte maar foute reacties. Deze kinderen zouden misschien veel profijt hebben van een rustige en gestructureerde situatie. Vervolgonderzoek moet uitwijzen of deze gesuggereerde veranderingen effectief zijn.

